

Biblioteca
PARABOLE

TIM *press*

Biblioteka

PARABOLE

Ivan Krastev

Što nakon Europe?

Naslov izvornika

After Europe

Copyright © 2017 University of Pennsylvania Press

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14

E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana. Objavljeno u dogovoru s University of Pennsylvania Pressom, Philadelphia, Pennsylvania. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati ili prenositi u bilo kojem obliku ili na bilo koji način bez prethodne pismene suglasnosti University of Pennsylvania Pressa.

ISBN 978-953-8075-65-0

Prevođenje ove knjige ljubazno je potpomogao Fund for Central & East European Book Projects, Amsterdam

IVAN KRASTEV

Što nakon Europe?

S engleskoga preveo

Višeslav Raos

Zagreb, 2019.

Sadržaj

Uvod: <i>Déjà vu</i> stanje uma	7
Prvo poglavlje: Mi, Europljani	27
Drugo poglavlje: Oni, narod	83
Zaključak: Moždograd – promišljanja o krhkosti i otpornosti Europe	141
Zahvale	149

Uvod

Déjà vu stanje uma

Jednoga od posljednjih lipanjskih dana 1914. godine, u zabačeni garnizonski grad na rubu Habsburškoga Carstva stigao je brzojav. Sastojao se od samo jedne rečenice, napisane velikim tiskanim slovima: „PRIJESTOLONASLJEDNIK NAVODNO UBIJEN U ATENTATU U SARAJEVU.“ U nevjerici je jedan od carskih časnika, grof Batthyány, neobjašnjivo počeo svojim sunarodnjacima na materinjem mađarskom govoriti o smrti nadvojvode Franje Ferdinanda, čovjeka kojega se smatralo sklonim Slavenima. Konjanički kapetan Jelačić, Slovenac koji se osjećao nelagodno u vezi s Mađarima – pogotovo zbog njihova navodnog manjka odanosti caru – ustrajao je na tome da se razgovor vodi na uobičajenijem njemačkom. „Onda ću to reći na njemačkom“, pristao je grof Batthyány. „Moji sunarodnjaci i ja smo suglasni: može nam biti drago što toga gada više nema.“

Bio je to kraj multietničkoga Habsburškog Carstva – barem je tako to prikazao Joseph Roth u svojem majstorski napisanom romanu *Radetzky marš*.¹ Konačna smrt Monarhije bila je dijelom sudbina, dijelom umorstvo, dijelom samoubojstvo, a dijelom jednostavno loša sreća. Dok povjesničari nisu suglasni je li urušavanje Monarhije bilo prirodna smrt koju je izazvala institucionalna iscrpljenost ili pak nasilna, od ruke Prvoga svjetskog rata, duh propaloga habsburškog eksperimenta i dalje opsjeda europske umove. Oszkár Jászi – svjedok (i kroničar) kraja Monarhije – pogodio je „u sridu“ kada je 1929. napisao: „(...) da je austrougarski državni eksperiment doista bio uspješan, Habsburška Monarhija bi na svojem teritoriju razriješila temeljni problem sadašnje Europe, (...) kako ujediniti nacionalne zasebnosti različitih ideala i tradicija tako da svaka od njih može nastaviti vlastiti život, a istovremeno ograničiti njihovu nacionalnu suverenost kako bi se omogućila mirna i učinkovita međunarodna suradnja“.²

Kao što znamo, taj eksperiment nikada nije definitivno zaključen jer Europa nije uspjela razriješiti svoj najteži problem. Rothova je priča snažno svjedočanstvo da kada politička i kulturna zdanja koja čovjek

1 Roth, Joseph, 2014, *Radetzky marš*, prev. Milan Soklić, Fraktura, Zagreb.

2 Jászi, Oszkár, 2009, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, ACLS Humanities e-book, 4.

Drugo poglavlje

Oni, narod

„Da su me u siječnju 2005. krionički zamrznuli“, piše britanski povjesničar Timothy Garton Ash, jedan od najistaknutijih javnih intelektualaca u Europi,

na svoj bih provizorni počinak otišao kao sretan Europejac. S proširenjem Europske unije... san iz 1989. o 'povratku u Europu' mojih srednjoeuropskih prijatelja ispunjavao se. Države članice EU-a dogovorile su ustavni sporazum, kolokvijalno nazvan europskim ustavom... Bilo je sjajno bez prepreka putovati s jednog kraja kontinenta na drugi, bez graničnih kontrola unutar sve šireg prostora zemalja koje se pridržavaju Šengenskog sporazuma, sa zajedničkom valutom u džepu koja se može koristiti diljem eurozone.

Madrid, Varšava, Atena, Lisabon i Dublin bili su kao okupani Sunčevom svjetlošću kroz ponovno otvorene prozore u drevnim tamnim palačama.

Činilo se kako periferija Europe konvergira s povijesnom jezgrom kontinenta oko Njemačke, zemalja Beneluksa, Francuske i sjeverne Italije. Mladi Španjolci, Grci, Poljaci i Portugalci optimistično su govorili o novim prilikama koje im je 'Europa' pružala. Čak i notorno euroskeptična Britanija prigrlila je svoju europsku budućnost pod premijerom Tonyjem Blairom. A bila je tu i izrazito proeuropska narančasta revolucija u Ukrajini...

Nakon što bi me krionički reanimirali u siječnju 2017., odmah bih potom ponovno umro od šoka. Jer sada su tu kriza i raspad kamo god da pogledam: eurozona je kronično disfunkcionalna, sunčana Atena je potonula u bijedu, mladi Španjolci s doktoratima spali su na konobarenje u Londonu ili Berlinu, djeca portugalskih prijatelja traže posao u Brazilu i Angoli, a periferija Europe odmiče se od njene jezgre. Nema europskog ustava, budući da su ga kasnije, te 2005., odbili na referendumima u Francuskoj i Nizozemskoj... A Brexit sa sobom donosi mogućnost da ostanem bez svojeg europskog državljanstva na tridesetu obljetnicu 1989.⁴⁵

Tako se danas osjećaju Europljani koji podupiru Europsku uniju.

⁴⁵ Garton Ash, Timothy, „Is Europe Disintegrating?“, *The New York Review of Books*, 19. siječnja 2017.

U Europi dvadesetoga stoljeća nedemokratski su se imperiji raspali pod demokratskim pritiskom koji su stvorili njihovi vlastiti podanici. Demokrati su bili oni koji su uništili imperije, dok su ih liberali pokušavali spasiti i reformirati. Godine 1848. liberali i nacionalisti bili su saveznici unutar Austro-Ugarskog Carstva,* ujedinjeni u svojem zajedničkom oponiranju autoritarnom (no etnički nespecificiranom) centru. Do 1918. godine postali su zakleti neprijatelji. Godine 1848. i demokrati (koji su većinom bili i nacionalisti) i liberali ustrajali su u tome da narod odlučuje. Godine 1918. liberali su bili nervozni zbog vjerojatnosti narodne demokracije, dok su demokrati prezirali ideju da njima vladaju nezabrane liberalne elite. Sraz kozmopolitskih liberala i nacionalno osviještenih demokrata završio je pobjedom nacionalista i smrću Austro-Ugarskog Carstva.

Za razliku od Austro-Ugarskog Carstva, Europska je unija „demokratski imperij“, dragovoljna kvazifederacija demokratskih država u kojoj su prava i slobode građana zajamčeni, a mogu joj se priključiti samo demokracije. Usprkos toj razlici, pitanje demokracije ponovno je u središtu europskih problema. Ako su u habsburškom slučaju mase bile očarane demokracijom, u današnjoj su EU zahvaćene razočaranjem. Opće raspoloženje u današnjoj Europi može

* Autor naizmjenice koristi različite pojmove referirajući se na Austro-Ugarsku Monarhiju neposredno pred njezin raspad, uz povremene reference i na ranija razdoblja. U ovom slučaju, radi se o Austrijskom Carstvu (1848. – 1867.).

se sažeti ovako: „Jedan od razloga zašto su mnogi skeptični oko demokracije jest taj što imaju pravo biti.“ Anketa „Budućnost Europe“, provedena 2012., ukazala je na to da samo trećina Europljana smatra kako njihov glas vrijedi na razini EU-a, a samo 18 posto Talijana i 15 posto Grka vjeruje kako njihovi glasovi vrijede čak i u vlastitoj zemlji.⁴⁶

Prema nedavnom istraživanju, paradoksalni učinak globalnog širenja demokracije tijekom posljednjih pedesetak godina u tome je da su građani u nizu navodno konsolidiranih demokracija u Sjevernoj Americi i zapadnoj Europi postali ciničniji prema svojim političkim vođama.⁴⁷ No to nije sve. Također su postali cinični oko vrijednosti demokracije kao političkoga sustava, manje nadobudni kako će sve što čine imati ikakva utjecaja na stvaranje javnih politika, te više spremni izraziti potporu autoritarnoj alternativi. Ova studija također pokazuje kako su „mlađi naraštaji manje posvećeni važnosti demokracije“ te je „manje vjerojatno da će politički djelovati“.⁴⁸

Iz današnjeg beskompromisnog gledišta, političku uniju koja je sposobna poduprijeti euro zajedničkom fiskalnom politikom nije moguće postići dokle god su zemlje članice potpuno demokratske. Njihovi građani

46 *Special Eurobarometer 379*, 2012, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_379_en.pdf.

47 Foa, Roberto Stefan, Yascha Mounk, „The Democratic Disconnect“, *Journal of Democracy* 27, br. 3 (srpanj 2016.): 5–17, 7.

48 *Ibid.*, 10.